

7083

ПРАВО НАРОДУ

Приступний виклад програми
Української Соціалістично-Радикальної Партії
(У. С. Р. П.)

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

Четверте незмінене видання по копієскаті

Л Ь В І В

Накладом „ГРОМАДИ”, кооп. з обм пор.

**Найкраща забава — це книжка
з цікавими оповіданнями!**

Такі книжки вийшли п. н.

Найкращі Оповідання

Таких книжок вийшло 10, ціна одної книжки

35 сот.

Ці книжки є такі:

1. Страх в лісах Індії,
2. Огонь вмер!
3. Між чорними людьми в Африці,
4. Давні люди і звірі,
5. Українець на тім світі,
6. Борці за волю,
7. Козацька дитина,
8. Панцирний поїзд „Стрілець“,
9. Козацька любов — історична драма.
10. Подорож у Сибір (цікаві пригоди).

Гроші слати на чековеkonto 500.872
з допискою „Найкращі оповідання“.

Хто купує всі 10 книжок разом безпосередно
у „Самоосвіті“, той платить лише 2.25 зол.
разом з пересилкою.

Всі книжки з красними образками!

Адреса : Львів, Мідкевича 7, „Самоосвіта“

06
10

374104.

Борітеся — Поборете!

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

ПРАВО НАРОДУ

Приступний виклад програми
Української Соціалістично-Радикальної Партії
(У. С. Р. П.)

Всесвітньо-українська

~~86311~~

Четверте незмінене видання по конфіскації

Л Ь В І В

Накладом "ГРОМАДИ", кооп. з обм. пор.

Конфіскаата першого накладу

Перший наклад цієї книжечки сконфісковано вироком окружного суду у Львові (Пр. 434/28) а це за статті п. н. „Політична програма“, даліше п. н. „Який має бути лад у державі“ і п. н. „Закінчення“.

Супроти цього в новім накладі ці уступи загалом опущені.

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ

Громадський Голос

Це одинокий часопис українського працюючого народу, що має найточніші вістки зі світу і з цілого краю. Він містить господарські поради, дає великий відділ для науки і розваги, а редакція дає передплатникам даремно правні поради.

„Громадський Голос“ — це найкраща пропаганда свідомости селян і дороговказ, як їм добиватися кращої долі.

Адреса: „Громадський Голос“, Львів,
вул. Міцкевича 7.

Передплата 2.20 зол. у чвертьрік,
4 зол. пів року, —
8 зол. за один рік.

Чекове кннто ПКО. 151.520 або 500.950.

ГОЛОД, НУЖДА І ТЕМНОТА

Три царі володіють світом в наші часи: голод, нужда і темнота. Наша неосвідомленість довела до того, що пани і капіталісти заволоділи землями, лісами, водами і підземними скарбами (нафтою, камінним вуглем, сіллю) і живуть розкішно, — а працюючий народ тиснеться на дрібних клаптиках землі, примираючи голодом, або дає себе страшно визискувати в наємній роботі. З голоду родяться недуги і смертність дітей; з праці по капіталістичних фабриках виходять люди каліками-жебраками; край переповнений бездомними старцями і безпритульними дітьми. Освіта і наука є тільки для багатих!

Хліба і праці! кричить одним голосом цілий край, але нема нікого, хто почувби цей голос. Нема і не буде, аж поки з корінем, то є радикально не буде змінений сучасний суспільний лад. Замість **соціального поневолення** повинна прийти **соціально-справедливість**.

І друге горе придавлює наш народ. Це є **національний утиск**. Наш український народ не має того самого права, що нарід польський. Наш нарід уважається неповноправним. На нашій землі ведеться мазурську кольонізацію. Наші школи перемінюють на польські. Наші люди не можуть дістати праці.

Отже боротися треба одночасно проти обох лих: проти поневолення соціального і національного! Соціальне поневолення зникне, коли укра-

їнський працюючий народ заволодіє **землею** та всіми середниками виробництва. Національне тоді, коли він здобуде собі політичну **волю**. Земля і воля — так коротко можна висловити тугу і бажання українського народу в цей час!

ПРО ЗЕМЛЮ

Ми є діти землі, вона наша мати і ми її кохаємо, як діти. Ми, український народ, живемо з землі, а навіть ті наші брати, що відійшли до міста і працюють там як робітники чи ремісники, то й вони серцем тяготять до землі, бо й вони вийшли з села, мають там братів, сестер, рідню. Ми всі любимо нашу землю, готові за неї боротися і її обороняти.

Земля наша, українська мати, широка і розлога, богата і родюча. Булоб на ній місце для всіх дітей України; і для селян-мужиків, що орють поле; і для ремісників і робітників, що добувають з землі сіль, нафту чи перероблюють на машинах дерево та всякі інші матеріяли для готового вжитку всіх. Для всіх є місце і всім булоби добре, якби не те, що землею тою ми на жаль не вміли порядкувати; що земля наша стала не наша, на ній розперлися пани і нас відсунули від влади. Ми втратили зі землею і свободу або іншим словом: ми втратили **волю**.

ПРО ВОЛЮ

Мати волю на своїй землі, це значить мати свої виборні уряди по громадах, повітах і в цілім краю; щоби всіх урядників настановлював сам працюючий народ, щоби ніхто чужий народові не міг накидати йому своїх порядків; це значить, щоби ціла державна машина була своя, з волі

народу і робила те, що скаже народ через свої ради громадські і повітові та через загальну краєву раду.

Двох річей нам хибує: **землі і волі**. Коли в нас буде земля, тоді лекше стане жити всім, хто хоче широко працювати, чи то селянин чи робітник; але до землі ще нам треба й волі, вільности, аби ми не були рабами, тільки господарями на тій своїй землі!

Партія українських соціалістів-радикалів визнає, що обі ці справи — земля і воля — є нерозлучно з собою звязані: добитися землі можна тільки тоді, коли добємося волі. А знову воля без землі нічого не значить. І тому партія українських соціалістів-радикалів організує українських працюючих людей, як на селі так і в місті до боротьби за ці дві справи; бо добре знаємо, що з доброї волі нам ні землі ні волі ніхто не подарує: ні пани з Варшави, ні комісарі з Москви. **Тільки боротьбою здобудемо своє право!**

ПРО ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ

Є в нас люди, що дивуються, на що тих партій. Чи не краще булоб, якби всі трималися одного?

І ми так кажемо, що треба, аби була тільки одна партія, але сильна, де згуртувалисяб усі українські працюючі люди. Але **лише працюючі**, бо глитаїв, дерунів і визискувачів ми не хочемо до нашої громади!

Наша партія, соціалістично-радикальна, працює над просвіченням селянина і робітника вже 45 років і досі ще є чимало людей, які тягнуться до іншого гурту, не до трудового.

Трудно, паламар чи церковний лямполіз не піде до нашої партії, бо тут почує гірке слово

правди про тих, що іменем Божим луплять шкіру зі своїх овечок. Не піде до нас також сільський лихвар-спекулянт, бо ми його не прийнемо. Із священників тільки одиниці тримають з нами, соціалістами-радикалами, бо їм їхня церковна влада наказує виховувати нарід в послуші до панів і кривдників. Наше учительство і урядництво таке заполохане владою, що здалека обминає соціаліста-радикала, щоб начальство чого не подумало. Тільки селянин і робітник та дехто з працюючих інтелігентів ідуть до нашої громади, до партії боєвої і рішучої, яка не знає пардону для визискувачів і кривдників.

Ясна річ, що всі ті, кому не пахне наш дух, а зате пахне панування або юдин гріш від ворогів, засновують собі свої окремі гуртки, товариства, чи як то кажуть, політичні партії. **Ми за ними не плачемо.** Ми кажемо: так і треба, сидіть собі окремо, щоб ми знали, де ви є, вороги народу і кілька вас є!

Як бачимо, цілий нарід в одній партії не може вміститися. Бо є вівці і вовки. Вівця з вовком не може бути в однім товаристві, хіба булаби дурна. Вовки і лисиці мусять мати окремі партії, а вівці окремі.

Але навіть між самими працюючими людьми є різні думки. Одні вірять вовкам і йдуть добровільно в їх товариство, може тому, аби й собі щось зарвати з полювання, а часто просто з невідомости. От, вірять масним словам якогось панка чи агітатора і думають, що так буде добре, коли всі люди, що говорять українською мовою, будуть разом.

Ми, соціалісти, кажемо: певно, що так булоби найкраще. Тоді в нас булаби велика сила! Але нехайже вовк не буде вовком! Нехай до своїх солов'ячих слів додасть ще й чесне діло! Але того не може бути, бо наша українська дрібна буржуазія

(дідичі, духовенство і спекулянти) ніколи не погодяться на те, аби не визискувати працюючих людей. Без панування над народом вони не розуміють України! А знову працюючі люди їм не вірять і організуються самі без них. Оттак стоїть справа і буде стояти, поки на світі є визискувачі і визискувані.

Для працюючих людей нема іншої ради, тільки організуватися самим, в свою селянсько-робітничу партію.

ЯКІ Є В НАС ГОЛОВНІ ПАРТІЇ?

Українська земля широка — від Сяну і Буга аж по далекий Кавказ! Ті Українці, що попалися по програній війні під польську владу, поділилися тепер на кілька партій, більше, чим їх треба. Духовенство, поміщицтво, більшість урядничої інтелігенції, більшість адвокатів і подібне та церковна прислуга по селах творять свою окрему партію, яка покладає надію на Варшаву. Селянство і решта трудового наводу організується в окрему партію — в Українську Соціялістично-Радикальну Партію (вскороченні УСРП). Є ще й інші дрібніші партії, що знову поклали надію на Москву (ріжні москвофіли, комуністи, сельроби, упепісти ітд.).

Отже є розбиття сил, а це тільки тому, що люди не хочуть вірити тільки в свої сили, а шукають опори у сусідів, що століттями цілими дерлися і нині друкться між собою за багату українську землю.

І тому нема у нас єдності, бо завжди одні думають визволятися від Москви при помочі Польщі, а другі наоборот. Одна і друга програма є однаково блудна!

Партія соціялістів-радикалів не надіється ні на панів із Заходу, ні на „пролетарів“ зі Сходу.

Хоче організувати **власну силу** українського робучого народу.

ЩО ЗНАЧИТЬ СЛОВО „СОЦІЯЛІСТИЧНА“?

„Соціалістична“ це значить „товариська“, бо слово „соціус“ значить на латинській мові „товариш“. Соціалісти хочуть завести рівність між людьми, щоби люди жили не як вовки і вівці, а як рівні товариші, без кривди, шахрайств і визиску. Соціалісти називають такий лад **„соціалізмом“**, де буде праця на верху, а сила капіталістів буде зломана. (Капітал то є все те, що служить до виробництва товарів — отже фабрики, машини, гроші, великі обшари землі. Власники тих засобів називаються капіталісти).

ЩО ЗНАЧИТЬ СЛОВО „РАДИКАЛЬНА“?

Це теж латинське слово, бо „радїкс“ значить „корінь“. А чому корінь? Тому, що соціаліст-радикал хоче заводити свій товариський лад (соціалізм) так рішучо і ґрунтовно, щоби кривда вже не мала права вернути на світ. Він хоче кривду вирвати з **коренем** з нашої землі.

СОЦІАЛІСТИ - РАДИКАЛИ Є ПАРТІЯ НАЦІОНАЛЬНА І КЛАСОВА.

Українська Соціалістично - Радикальна Партія не приймає до себе не-Українців, так як це роблять комуністи, а це тому, що не-Українці не будуть нам помагати в боротьбі за українську визвольну справу, за національне державне право. Отже Українці мусять самі гуртуватися; працюючі люди, прим. Поляки, Жиди і т. д., коли вони не йдуть з своєю буржуазією і не є панськими прислужниками, можуть мати в нас своїх приятелів, але вони нехай організуються окремо від нас.

Отже, як бачимо, ми є партія національна, українська.

Але ми не є і не хочемо бути **партією всіх станів**, так як хоче прим. УНДО. Ми не хочемо обороняти інтересів **всіх станів**. Ми не хочемо заступати на примір інтересів духовенства, поміщиків, торговців і спекулянтів, хочби вони були і завзяті Українці, але висискувачі! Ми не хочемо бути УНДО-м, яке каже, що можна помирити вовка з овечкою, бо ми добре знаємо, як то в практиці виглядає в УНД-і таке „мирення“: що вовк (лихвар, капіталіст, поміщик і т. д.) має їсти вівцю, а вівця має з національної солідарности тихо сидіти! Ні, такого „націоналізму“ ми не хочемо і тому кажемо:

УСРП (Українська Соціалістично-Радикальна Партія) єднає тільки працюючих Українців села і міста: трудове селянство і інших трудових людей. Тільки труд, тільки працю ми кличемо до себе і лише їх інтереси є для нас святі! Хто працює і щось творить, чи руками чи головою, хто за цю свою працю не вимагає лихварської заплати, тільки пересічно заслуженої, той є наш чоловік і брат! Усіх пявок ми рахуємо нашими ворогами, чи він говорить мовою українською, чи польською, чи жидівською.

Це значить, що ми є партія тільки цієї частини нашої нації, яка дійсно працює, отже так званої **кляси працюючих**.

Кляса працююча у нас складається з трудового селянства, зарібників, трудових ремісників, наймитів, слуг, служниць, робітників, залізничників і працюючої інтелігенції. Всі вони дають якусь корисну працю, а головна між ними сила це є селянство! Працюча кляса в нас робить 95 на 100 всіх Українців.

Будучи партією кляси працюючих і обороняючи тільки їхні інтереси, Українська Соціалі-

стично-Радикальна Партія рівночасно обороняє інтереси **цілої нації української!** Бо хто боронить 95 на 100, той, річ ясна, боронить цілості!

Ми кажемо: ми є партія клясова; але якраз через те **ми є одинока дійсно національна партія!** Бо хто боронить інтересів панів і їх прислужників, той боронить тільки 5 осіб на сто, отже не є національною партією.

Це зростою показує життя. Партія українських панів і попів, яка має повну губу націоналізму, чимраз дужче пре до згоди з польськими панами і правительством, добиваючись певних концесій для себе, очевидно, обіцяючи за це служити вірно польському панству (бо без того ніхто з нею не буде говорити).

КЛЯСА ПРАЦЮЮЧИХ І КЛЯСА КАПІТАЛІСТІВ

Ми кличемо до організованої товариської співпраці всіх селян і робітників тому, щоби була більша сила в боротьбі з капіталістами. Бо нинішній лад полягає на тім, що люди не є рівні: Одні, хоч самі не працюють, мають фабрики, копальні, банки й багато землі, а другі того всього не мають, хоч усе життя гірко працюють. Капіталісти, то є ті, що мають засоби виробництва (машини, гроші, багато землі — одним словом **капітал**), живуть з того, що використовують працю тих людей, котрі не мають нічого іншого, як тільки руки чи голову до праці. Через те цілий світ ділиться тепер на дві частини: на людей праці, визискуваних і гноблених, та на людей, що мають капітал. Поміж тими двома громадами людей (клясами) іде боротьба, бо ті, що мають капітал (капіталісти), хотілиби як найбільше збити доходу з визиску чужої праці, а знову працюючі стараються вибитися зпід їх визиску і неволі. Ту боротьбу

між людьми капіталу і людьми праці називаємо **класовою боротьбою**.

Є такі прислужники капіталізму, котрі говорять, що не сміє бути класової боротьби. Одні з них кажуть, що той суспільний лад, який є тепер, мусить вічно бути, бо все на світі є від Бога. Отже працюючі мають терпеливо зносити свою долю на землі, а нехай сподіються щастя тільки по смерті. Другі знову говорять, що селяни й робітники не сміють боротися проти визиску своїх панів, бо тим, мовляв, розбивається „національну єдність“. Але ті „свої“ пани ані не думають для тої національної згоди заперестати визискувати своїх робітників, чи віддати селянам землю. Всі ті баламути своєю балаканиною класової боротьби не спиняють. Бо доки буде поділ людей на маючих і немаючих, доки буде утиск і визиск працюючих через капіталістів, так довго буде горіти неминуcho класова боротьба. Вона може закінчитися аж тоді, коли працюючі здобудуть владу і перемінять теперішній лад.

Вже з того, що ми досі казали, виходить, що до класи працюючих соціалісти-радикали рахують усе трудове селянство, робітництво, дрібне ремісництво і дійсно працюючу інтелігенцію (як учительство, кооперативних робітників і т. д.). Не рахуємо до класи приуючих і **не обороняємо всіх тих, хто живе з праці других**, на примір фабрикантів, більших земельних власників, банкірів, всіх торговців і т. д., бо це є класа непродуктивна, визискуюча людську працю. Тих всіх, хто визискує чужу працю, ми поборюємо, отвираючи народові очі на їх роботу. Всі вони разом творять основу капіталістичного ладу, котрий днесь панує тут на нашій землі і котрий довів наш нарід до такої страшної нужди. Тих, що мають засоби виробництва (суми грошей, машини,

копальні, великі простори землі), називаємо коротко буржуазією.

Не лише той належить до буржуазії, хто має капітали і живе з визиску; до буржуазії треба рахувати і всіх прислужників капіталізму, всіх тих, хто біжить коло воза капіталізму, щоби й собі щось зарвати з людської кривди. Такими слугами буржуазії є чимало українських дрібних панків, які встаючи і лягаючи тільки мріють про гроші, дивіденди, золоті ковніри і взагалі розкошування. Щоби це здобути, вони вислугуюються, як можуть, капіталістам і пануючій нації. Далі йде **церковна ерархія**, яка будучи на державній пенсії, всіма силами закриває від вірних дійсну суть капіталізму і панських порядків, щоби нарід не бачив, хто його дійсний ворог. Церковні слуги одержують платню на те, щоби залякували працюючих вже не гарматами і кулеметами, тільки пеклом і Божими карами. Так виглядає капіталістична твердиня.

Даремне говорять наші „праві“, що між Українцями нема буржуазії, отже нащо нам ділитися? Так, капіталістів і поміщиків Українців ще не дуже багато: поміщиків Українців на західних землях, як показує статистика, маємо лише 254 (вони мають разом з церковними маєтками коло 280.000 гектарів землі), а промисловців і іншої буржуазії маємо може вдруге стільки, але зате **є в нас ціла велика армія платних прислужників капіталу і темноти**: це є ціла армія дрібних „панків“, раб в пануючого ладу. Оця то армія часто навіть не відаючи, що творить, тримає наш темний сільський, а також міський нарід у кліщах несвідомости і покірливости та помагає таким чином польській буржуазії в її пануванні. Бо якби не те вічне залякування, то народ давно підніссяби культурно і кооперацією, просвітою і політичною організацією станувби на ноги.

Борячися проти самих капіталістів, ми не можемо щадити й слуг капіталу.

ТРУДОВЕ СЕЛЯНСТВО І ПРОЛЕТАРІЯТ

Проти соціалістів, щоби відтягти від них селянство, видвигаютъ закид, що ніби вони дбають більше про робітника як про селянина. Справа така:

Було давніше два роди соціалістів: одні чисто робітничі, от як старі **соціальні демократи**. Ці дійсно не цікавилися ближче селянством, хоч і **не були його ворогами**. Але є другий рід соціалістів, який бере в охорону усіх працюючих людей без різниці, тільки коли вони не є визискувачами. Це є **народницькі соціалісти**.

Оттакими то народниками є соціалісти-радикали на західно-українських землях. Це є та сама партія, що має величезну силу між селянством і робітництвом на Великій Україні і називається там соціалісти-революціонери. (Тепер на Великій Україні все придушене військовою силою московських комуністів і жадній партії, крім комуністичної, не вільно явно існувати).

Соціалісти-радикали є народниками тому, що вони не роблять різниці між трудовим народом: чи ти працюєш на рілі, чи ти наймит, двірський слуга, чи робітник на фабриці — то все є брати, яких визискує капітал, пануюча буржуазія. Отже мусить бути спільний фронт. А тому, що найбільше працюючого народу в нас це є дрібні селяни, тому ця партія має найбільше членів між селянством.

Соціалісти-радикали кажуть: це є правда, що між селянином-виробником і пролетарем-споживачем є певна різниця інтересів; але ще більша є між ними **спільність** інтересів: спільна боротьба проти лихварів, визискувачів, поміщиків (дідичів),

фабрикантів і проти утиску через пануючу буржуазію, яка не допускає до волі цілого українського працюючого народу та ще на нього пересуває як найбільше тягарів (податки, додатки, оплати). До того не допускає до піднесення культурного життя народу.

Трудовий селянин мусить через кооперацію добиватися дешевого споживчого **товару**, машин, угноєнь, господарських приладів і дешевого **кредиту**; він мусить добиватися справедливих цін за свою працю, що дає на продаж (поросся, теля, збіжжя то-що). Але те все не мусить діятися з кривою для робітника, тільки коштом тих соток тисяч гандлярів-посередників, що живуть з торгівлі, а самі нічого не продукують.

А робітник знову мусить добиватися справедливої оплати своєї праці від фабриканта, від дідича і т. д., а через свої споживчі кооперативи брати хліб, мясо, яйця і все, що треба, просто від селян, з їх кооператив, без посередників.

Тоді буде добре і селянинові і робітникові а плакати будуть тільки капіталісти, поміщики і нероби-гандлярі та лихварі.

Люди праці мають не гризтися між собою, а робити спільний фронт проти людей-неробів. Так само в **політичних** справах, а навіть ще більше, як в господарських, є повна єдність інтересів між селянством і різного рода робітниками, зарібниками, форналями і дрібними ремісниками.

Тому, що політична партія єднає людей для боротьби за політичні і економічні (господарські) права, а політичні інтереси і селян і робітників є однакові — тому ми **кличемо до одного фронту всіх, хто працює!** Ми не кажемо, що селянин має мати більше прав як робітник; ми не кажемо на відвороті, так як роблять комуністи сель-роби, що робітник має мати більші права

як селянин і диктатуру над селом*). Ні! **Ми стоїмо за рівні права для всіх працюючих!**

Отже не є правдою, що соціялісти-радикали ніби організують лише пролетаріят. Навпаки, пролетаріату (міського) в нас мало і головна сила соціялістів-радикалів, це є власне трудові селяни. Партія соціялістів-радикалів виховала найкращих селянських борців і організаторів. Хто не чув про таких селян-радикалів, як Думка, Гарматій, Радуляк, Юра Соломійчук, Сандуляк, Михас, Довгань, Королюк і многих, многих інших?

Соціялісти-радикали не шанують капіталу, а **шанують тільки працю і ще раз працю!** Хто чесно працює, других не кривдить — той наш чоловік. Чи він в селянському сердаку чи в робітничій блюзі.

За право праці на свій продукт ми хочемо боротися все і на кожному кроці! Це наша найвища засада, це наше перше „вірую“!

Хочемо ширити між чесними людьми любов і солідарність. Але не хочемо солідарности з визискувачами і їх слугами!

Тим ми ріжнимося від других партій: від комуністів, сель-робів і ундистів. Комуністи говорять тільки про робітника (хоч на ділі дбають тільки про своїх партійників); сель-роби буцім щось про селян говорять, але для баламутства, бо проти диктатури „пролетаріату“ не виступають; ундисти хочуть працюючих піддати під курателю духовенства і рабської інтелігенції. Ми не можемо пристати ні до комуністів і їх рабів — сель-робів, ні до ундистів, а хочемо й мусимо йти **самостійно**.

*) В дійсності одначе не робітники мають владу в руках, а самі тільки партійні проводирі комуністів.

Зі спілки селян з робітниками вийде лише користь для одних і других: селяни скорше здобудуть землю, коли їх підіпруть робітники, а робітники швидше здобудуть працю і добрі умови праці, коли за ними стане лава селянства.

В єдності сила!

До боротьби проти поміщиків і буржуазії та їх слуг (свідомих чи несвідомих)!

(Про відношення між селянством і робітництвом написано ширше в програмовій книжечці т. К. Коберського п. н. „За єдність у трудовому народі“. Продає редакція „Громадського Голосу“, Львів, вул. Міцкевича ч. 7/II. Ціна 40 грошів).

НАЦІОНАЛЬНИЙ УТИСК.

Говорячи про поміщиків та буржуазію, ми мали на думці той страшний **соціяльний** утиск, який звалився на український працюючий народ, той земельний голод, що нам допікає, ті привілеї, що мають земельні магнати при податках і в управлінні державою, той визиск торговельний і лихву кредитову, яка придавила наш нарід, ті голодні „платні“ зарібників і робітників, те безробіття, темноту й деморалізацію, що є наслідком капіталістичного ладу.

Але лихо рідко ходить самотою; звичайно в парі. До утиску соціального в нас, на західних землях, приєднується ще другий: утиск **національний**. Як ти не Поляк, то вже ти гірший, вже на тебе всяка поліційна фігура дивиться з підозрінням; вже ти під „оком“... Твоя дитина мусить в школі вчитися всього по польськи, ходити на польські народові обходи, співати патріотичних польських пісень. Книжки, образи, мапи в школі польські, урядування в школі, ба навіть на парохії і в уряді громадським має бути (ніби так хочуть) по польськи. Податкові гроші йдуть на

косцюлки, на кольоністів, на польські банки і кулка; землю парцелюють між Мазурів і розпарцелювали вже поверх 400 тисяч гектарів, будуючи серед нас цілі польські села. Коли ти Українець, то для тебе нема праці чи в державнім підприємстві, чи на залізниці, чи навіть по приватних фабриках, ти не є ціла людина. Нема для тебе рівного права. Твої ради громадські касують, а призначають комісаря Поляка або якогось перекинчика. І так на кожному кроці.

Проти цього всього треба також боротися. Чим сильніша буде наша організація і твердша наша постава, тим менше буде охоти до утиску. Тільки на похиле дерево скачуть кози. Цього не треба забувати.

Тому Українська Соціалістично-Радикальна Партія не устає в своїх накликах до витривалости в боротьбі за повну національну волю.

Але мало того, що нас тут тиснуть. Частина нашого українського народу, що є за Карпатами, підпала по війні під руку Чехів, частина що є на Буковині і в Басарабії — під владу Румунів, а найбільша частина України, Велика Україна, програвши війну з Москвою, знаходиться тепер під зверхністю московської влади, яка тепер є в руках комуністичної партії.

Є в нас партії, що кажуть, ніби Велика Україна не є під владою, а тільки під „опікою“ московського уряду. Так кажуть комуністи і сільробі. Але коли так є, коли то лише опіка, а сама Україна ніби свободна, то чому ця Україна не має свого власного війська? Хто нині є свободний, коли в його краю є **чуже військо**? А чи може бути свободний нарід, який не має **власного скарбу**, грошей? А „Українська Радянська Республіка“ власних грошей не має, податки відходять до скарбу в Москві, а Україні з того капає щось трошки, от як з Варшави для воєвідства у Львові.

Навіть комуніст Волобуєв, хоч комуніст, але чесний, не міг вже мовчати на той вид, як Москва грабує Україну з хліба, цукру, вугля і заліза та написав про те все в большевицькім журналі „Більшовик України“ (ч. 1—2 за рік 1928). Там він вичислив, що за царських часів 21 % всіх своїх доходів Росія тягнула з України, а тепер за ніби „визвольної“ радянської влади, тягне 20 %! Отже як царі грабували Україну, так само її грабує більшовицька Росія! За ті слова Волобуєва вже осудили, як „контрреволюціонера“. Отгака то самостійність цієї ніби „радянської“ України. Тай ті ніби „ради“ селян і робітників, це є одна комедія, а в дійсности править той, хто має гармати і гроші, отже Москва.

Що так є, видно з цього, що навіть такого червоного комуніста, як Шумський, запакували до вагона і вивезли з України тільки для того, що вже йому, як Українцеві, було за багато того московського нахабства на Україні. Комуністична „рівність“ там впрочім виглядає так, що „пролетаріят“ має 5 разів більше виборче право до „рад“, як селянство. Тай ще ці славетні комуністичні вибори подібні цілком до галицьких виборів за Австрії: голосується посередно, через почвірні **правибори** і то **явно**. Не диво, що при такій виборчій ординації і геометрії не має на Великій Україні селянство майже жадного голосу в державних справах, а все диктує московський „пролетаріят“ та його прислужник — „проклятий тип [Малороса, котрий готов наплювати на все українське і за теплу посаду продати цілу Україну]“ — як казав український комуніст і бувший комісар освіти Шумський, за що його заслано з України на вигнання, а його товаришів викинено зі всякої праці або ще й вистріляно.

Отже і там Україна ще не виборола собі

волі і ще є поневолена. Тому Укр. Соціялістично-Радикальна Партія каже:

Треба боротися проти національного утиску на всіх українських землях. Все одно, відкіля йде цей утиск.

І тут знову різниця між нами і УНДО-м та комуністами і сель-робами. УНДО, хоч ніби виступає проти польського утиску, але боротися проти нього не в силі. Ясна річ, бо як можуть виступати проти уряду люди, що беруть пенсії від того уряду? На це треба відваги і рішучости, а маса інтелігенції на це неспосібна.

Партія комуністів і їх слуг знову, як всі комуністичні партії в Європі, є під командою Москви і ясна річ, що боротися проти Москви вона не може, а може тільки її вихваляти. А Москва каже нашим комуністам бути вірними слугами варшавського центру. От такі вони безвольні раби!

Соціялістичні-радикали і в національній справі мусять іти своєю **простою**, правдивою і не блудною дорогою. Ніколи ніхто не поміг собі і другим, ходячи крутими стежками і вихиласами.

Коли нас тиснуть зі всіх боків, то ми мусимо відбиватися на всі боки! Іншої ради соціялістичні-радикали не знають і не хочуть знати! Тільки люди немічні і душевні каліки люблять „хитрувати“. Люди, що хочуть жити, люди здорові — боряться. **Ми хочемо боротися, ми хочемо жити!**

Що до **Великої України**, то комуністи і сель-роби люблять закидати, що ніби соц.-радикали до спілки з УНДО-м і світовою буржуазією готуються напасти на „радянські“ республіки і повернути туди назад поміщиків. На це треба відповісти, що це неправда. Соціялістичні-радикали не визнавали й не визнають **ніякої спілки з буржуазією в жадній справі!** Навпаки, вони на кожному кроці поборюють капіталістів, отже і в тій справі

вони є рішучі противники всіх тих, хто мріє про похід на Схід! Соціялісти-радикали кажуть: український нарід не потребує вмішування чужих сил до своїх справ. Він сам власними руками виборе собі на Великій Україні своє право, — а всяких чужих гостей він привітає так, як вітав їх в роках 1918, 1919 і 1920-тім! А українські соціялісти-радикали завсігди були, є і будуть між першими борцями за соборну, самостійну Україну.

МОРАЛЬНІ (ІДЕЙНІ) ПІДСТАВИ РАДИКАЛЬНОГО СОЦІЯЛІЗМУ

Ми говорили досі про те, кого обороняє і з ким бореться Українська Соціялістично-Радикальна Партія. Тепер хочемо представити, якого ладу хоче ця партія, за що вона бореться.

Вона бореться за права народу (нації) і за права людини. Вона стоїть на тім, що кожний чоловік з окрема і кожна народність має кілька основних прав, яких ніхто не сміє нарушувати. Ті права є:

- право на землю і на працю;**
- право на продукт (або плід) своєї праці;**
- право на свободу (волю).**

Хочемо завести такий громадський лад, де ті три права булиб у пошанівку. Такий лад називається **соціялістичний**, то є товариський, бо „соціюс“ значить „товариш“. Не повинно бути життя коштом другого; не може бути неволі національної і особистої. Має бути рівність, свобода і товариська любов між людьми, як проповідували: Шевченко, Драгоманів, Франкої многі, многі інші.

Це є та моральна підвалина, тверда як скала, на якій ми, соціялісти-радикали, будуємо нашу організацію і програму. І те, що ми далі скажемо,

які порядки хочемо завести, впливає прямо з цієї моральної головної підстави.

Отже наперед подивімся, як соціялісти-радикали хочуть на цих підвалинах упорядкувати найважливішу справу земельну і господарську.

Заки одначе зачнемо говорити про саму програму, просимо вислухати одне слово. А те слово є таке: соціялісти-радикали хочуть завести багато доброго, направити багато злого. Але не думайте, що те добро має хтось принести нам в село, якийсь посол, хочби і радикальний, чи який агітатор. Можуть другі партії такими обіцянками приєднувати собі темних легковірних людей. Але соціялісти-радикали не хочуть такого баламутства. Вони явно голосять за своїм першим учителем, Михайлом Драгомановим, що нашому **селянству не допоможе ніхто крім його самого!** Не допоможе! Не допоможе посол, бо його самого не шанують у Варшаві, не допоможе панський агітатор, що селян дурить то грисом, то бараболею, то панською ласкою. Все пусте! Поможє він собі тільки **сам**, коли створить в кожному селі, повіті і краю всі потрібні політичні, професійні, кооперативні і культурні організації, які ми нижче вам опишемо.

І тільки такою **роботою** і такою **боротьбою**, що буде тривати може й довго, цілими десятками років, селянство як цілість (не окремі одиниці!) здобуде собі все те, про що зараз почуєте.

ЗЕМЕЛЬНА СПРАВА І СЕЛЯНСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО.

Хочемо, щоби земля, що тепер у руках поміщиків і спекулянтів і взагалі більших власників, держави і церков перейшла до рук трудових дрібноземельних і безземельних селян і то **без ніякого викупу**. Коли почислити ту працю, що наш

нарід поклав на ній за панщини, то ясно, що навіть якби хтось говорив про заплату, то ця земля вже многократно заплачена трудом і потом многих селянських поколінь. Але й те правда, що пани, прийшовши перед сотнями літ на нашу землю, ніколи за неї не платили, а просто землю забрали.

Земля, що була роздана **кольоністам**, мусить бути назад повернена місцевому селянству; наш нарід ніколи не признасть чужої **кольонізації** наших земель. Атже й Поляки не признали колишньої німецької **кольонізації** на польських землях.

Ліси і води мають перейти в завідування самих громад і повітів під строгим доглядом держави, щоби не руйнувати того великого добра (як тепер робиться). Вирубані ліси треба наново заліснювати, рибу в водах треба брати під охорону. Шкідливу звірину вільно кожному нищити, не питаючись дозволу.

Все, що є під землею: нафта, сіль, вугіль, поташ, фосфорити, має стати власністю цілого українського народу, а не одиниць. Не можна давати обогатитися нашими скарбами мільонерам з далеких країн.

Ми добре знаємо, що те все не робиться само від себе, але ми мусимо добитися цього в тяжкім змаганні. До такого змагання кличе Українська Соціалістично-Радикальна Партія весь український селянський народ.

Про способи такої боротьби тут не місце говорити. Що до тих **кольоністів** — зайшлих людей, то знову є різниця між соціалістами-радикалами і комуністами та сель-робами. Комуністи та сель-роби не борються проти **кольонізації**. Вони кажуть нам „тримати з **кольоністами** один фронт проти буржуазії“, бо, мовляв, **кольоністи** є трудовий нарід. Тут ми ніколи не погодимося з ко-

муністами чи сель-робами. Навіть найкрикливіший комуніст і сель-роб не примирить нас з кольонізацією, бо так може поналу прийти до того, що ми всі вимашеруємо зі своєї землі на те, аби зробити місце ніби „трудовим людям“ — кольоністам! Комуністи говорять до нас мовою варшавською і московською, бо Москва так само на Велику Україну понасилала кольоністів — Росіян і Жидів і творить на Україні навіть окрему „жидівську республіку“ коло Чорно Моря, а це тому, щоби Україну відділити від моря.

Мусимо боротися з усіх сил за **конфіскацію поміщицької землі і за скасування кольонізації**. Земля наша мусить бути дійсно наша, як була перед сотнями літ, коли ще панів не було! Вже в цілм світі іде ліквідація (знесення) великої власности. Вправді і Польща має закон про земельну „реформу“, але з тої „земельної“ реформи ми дотепер землі не дістали.

До розділу землі, як прийде той час, мусить кожна громада скласти земельний комітет; ці місцеві комітети утворять комітети повітові і загально-краєвий.

Хоч розділити усю поміщицьку землю між малоземельників, то не вистарчить, щоб всі могли мати такі господарства, на яких моглиб уже цілком добре господарити. Отже наше село потребує конечно ще одної річі, а це є **піднесення врожайности землі**.

Земля у нас видає ледви половину того, що в Чехах або в Данії. Жита в нас родиться з гектара пересічно 10 сотнарів метричних, а в Данії 22 сотнарів! Так само є з пшеницею, а ще гірше з вівсом. А чому? Тому, що землі не меліоровані і ще тому, що наш селянин не вміє добре справляти поля, не вживає відповідних угноєнь і не має капіталу на машини та інші прилади.

Отже треба перевести меліорацію ґрунтів

і закладати школи сільського господарства, треба кооперативно набувати погної і машини, треба вчитися і вчитися, та гуртуватися в кооперативи.

Соціалісти-радикали вірять тільки в спілчанство (кооперацію) і солідарність. Індивідуалізм, це є самолюбство, вони поборюють, бо він веде тільки до розбиття наших сил. Тільки **вільна спілка вільних людей**, як казав наш учитель, М. Драгоманів, приведе нас до добра і для того всяких спекулянтів і лихварів, які часом родяться з наших сел, ми мусимо поборювати. — Хочемо багатства, заможности і культурности, але не для одиниць, а для всіх нас одночасно; не хочемо, щоби між нами багатіли лише одиниці, з кривдою своїх односельчан і взагалі співгромадян!

ПОДАТКОВА СПРАВА

Ми сказали, що найбільше допікає селянам брак землі і лихва в торгівлі і позичках. Другою болячкою селянства є великі податки. Селян покривдили вже тим, що земля не однаково поклясована: у панів ніби гірша і менший податок, у селян ніби краща, аби податок був більший. Цю кривду треба вирівнати, поки ще земля великих власників не розділена між селян.

Далі є кривда селянам від того, що вони платять податок від кількості ґрунту, хочби цей ґрунт давав і найменший дохід. Також всі без різниці платять податок домовий. А тимчасом урядники, коли мають платню, податку не платять зовсім, о скільки не мають коло 2.500 золотих у рік. Це така явна неправда, що її муситься згладити. Треба, **щоб погаток платився лише від дійсного доходу** і то так, щоби з більшого доходу податок був много вищий, як з малого, а з цілком малих доходів не сміє бути жадного податку (мі-

німум існування). Тоді головний тягар податків упавби не на бідних, а на тих, що мають виші доходи і це булоби цілком справедливо (податок поступенно - доходовой). **Всі податки ґрунтові і домові мусять бути скасовані.**

Далі є податки т. зв. **споживчі** (посередні): від соли, цукру, нафти, сірників, вугля, тютюну, алькоголю і т. д. Через те, що їсти мусить всякий, виходить таке, що головну масу цих податків платять самі неможні кляси, селянство і робітники. Коли подивитися на польський державний бюджет, то видно, що більше половини всіх державних доходів пливе якраз з тих податків споживчих. Отже майже цілу державну машину утримує своїми податками якраз працюючий нарід; в нагороду за те, за його кервавицю, його мають не за повноправну людину, але ним помітує всякий панський посіпака!

Соціялісти - радикали з цілою рішучістю є проти споживчих податків. **Визнають тільки один рід податку — поступенно-доходовой;** розуміється, що вони визнають, що право на податок має тільки народня влада, вибрана самим народом і ним контрольована.

ТОРГОВЕЛЬНА ПОЛІТИКА

Держава, накладаючи мита на кордоні на товари, може подорожити навіть значно ріжні товари. На примір у Польщі дуже дорогі ріжні господарські машини і погної тільки тому, що на них є велике скарбове мито. Отже треба домагатися на зборах і вічах сильного зменшення мит на все те, що селянин потребує купити до господарства. Також треба знизити тарифи на залізницях на перевіз цих товарів.

Що-ж до вивозу селянських продуктів за кордон, як свиней, яєць, худоби, то треба також

домагатися зменшення залізничних тариф, щоб селянинові тоді більше прийшло до рук за його працю.

Взагалі треба стреміти до справедливости в цінах міських і сільських продуктів, бо тепер торгівля в місті сильно визискує село. Це вирівнювання цін має йти коштом торговельних посередників, промисловців - капіталістів і самих міських магістратів, котрі латають свої дефіцити здиранням з селянина найрізніших оплат (акцизи, торгове, пляцове, рогачка і Бог зна ще що).

ГРОМАДСЬКІ ОПЛАТИ, ЦЕРКОВНІ Й ІНШІ ТЯГАРІ

На утримання громадських і повітових рад мають йти гроші з єдиного доходowego податку.

На утримання церков і духовенства повинні складатися самі члени даної церкви. Соціялісти-радикали не визнають справедливим, щоби на одну віру держава давала гроші (як приміром на католицьку), а на другу віру, напр. євангелицьку, ні. Нехай платить або на всі, або на ніяку; краще буде, коли духовника будуть собі удержувати самі вірні; тоді він буде служити їм, а не державній владі. Це називалосяб: відділення церкви від держави.

Ще долягають селянству різні інші тягарі: роботизни, шарварки, мита дорогові і мостові, оплати торгові і стемплеві. Тільки деякі з тих оплат є в часті оправдані, всі інші є останками старого панщизняного (кріпацького) ладу і мусять бути скасовані.

ВІРИМО В КООПЕРАЦІЮ (ВІЛЬНЕ СПІЛ- ЧАНСТВО)!

Боротись за землю, проти податкових кривд, проти адміністраційних (старостинських, поліцій-

них, скарбових і інших) надужить може найліпше спеціальна **політична** організація. І для того треба в кожному селі заснувати партійну громаду УСРП, яка буде на кождім кроці пильнувати тих справ. Буде робити скарги проти всяких кривд своїм членам, буде робити протестуючі віча в селі і повітові в місті (через повітову управу партії), буде висилати делегації де треба. Практика показала, що твердою поставою цілої громади або цілого повіту таки можна щось вибороти! Всі знову повітові партійні управи роблять зїзд у Львові зі всіх земель від Карпатських гір по Поліські болота і вибірають Головну Управу соціалістично-радикальної партії.

Але це не все. Не все можна зробити політичною організацією. Напримір коса чи серп не подешевіє від самої партійної роботи, бо уряд на те не має великого впливу. Це може зробити друга організація — **економічно-кооперативна**.

Кооперацією візьмемо до своїх рук торгівлю селянськими продуктами і всім тим, що село привозить з міста, та витиснемо з наших усіх сіл визискувачів; кооператива буде нам ключом і читальною; там буде наша школа господарства; через кооперативу будемо пускати в світ наше молоко, масло, сир, яйця, клоччя, жито, бараболі, фасолю, горох, безроги і рогату худобу. Тим способом зробимо добре і собі, бо дістанемо ліпші ціни, і робітникам в місті, бо він знову через свої споживчі кооперативи буде від нас діставати товар безпосередно, отже дешевше і нефальшований.

Таким чином при допомозі кооперації заживуть краще люди праці, вигинуть люди гешефту і лихви, а селянин матиме досить капіталу на те, щоби поправити свою тепер таку марну господарку.

Ще раз кажемо: **земля, наука і кооперація** — це наша програма в селянській справі! Соціалісти-

радикали не обіцяють нікому раю на землі. Вони тільки показують дорогу і говорять: ми хочемо йти цією дорогою, бо віримо, що вона добра. Не обіцяють ні землі ні багатств. Кажуть: селянине тільки буде твого, що сам здобудеш і створиш. Здобудеш землю, будеш її мати. Візьмешся до науки і кооперації — будеш мати з того користь і втіху! Але не чекай, що хтось за тебе це все зробить! А зокрема не думай, що якась „партія“ має тобі щось дати, чи щось за тебе зробити, або що зможуть щось за тебе вибороти послі у варшавському соймі.

Соціалістично-радикальна партія — то є ви самі, прагнучі люди. Коли ви самі по селах і містах щось робите, рухаєтесь, то значить, що „партія“ робить і рухається. Отже, браття селяни: не надіймося помочі з гори, а робім і рухаймося, бо час настав дуже грізний!

ЩО ЗРОБИТИ З ТОРГОВЦЯМИ?

Булоби нерозумним цілком заборонювати приватну торгівлю. Так пробували зробити більшовики і до нічого не довели. Поки нема кому заступити торгівця, поти він буде існувати і своє робити. Але треба засновувати скрізь кооперативи селян і кооперативи споживчі у місті, тоді ці кооперативи заїдять приватного лихваря. Він або виїде в інший, дурніший край, або візьметься до якоїсь корисної праці. Отже і тут вся наша надія на кооперацію. Кооперація поверне до нашого народу сотні мільйонів грошей, які підуть на піднесення нашого господарства.

ЩО ЗРОБИТИ З КРЕДИТОВИМИ ЛИХВАРЯМИ?

Нині промисл і світова торгівля є ще в руках приватних спекулянтів; вони ведуть ці справи не в інтересі загалу, тільки для свого зиску.

На місце такої торгівлі ми мусимо поставити торговлю кооперативну, яка буде давати користи не одиницям, а загалові тих, хто працює.

Те саме з кредитом. Нині головні маєтки є в руках приватних людей. Ці капітали лежать у банках і ті приватні банки трясуть цілим світом. Позичаючи комусь грош, приватні лихварі, а навіть і деякі ніби „свої“ українські каси луплять поганські проценти (відсотки), які доходять до 200 до 300 % у рік! ■ ■

Також і проти цього лиха можна боротися. Треба по селах позакладати свої кооперативні сільські каси (райфайзенки), які будуть збирати дрібні сотикові ощадности від старих і малих і давати позички потребуючим. Такими сільськими касами можна багато допомогти селянам. Селянські кооперативні каси (т. зв. райфайзенки) зробили багато для поборювання кредитової лихви і їх треба поширювати з усеї сили. Хто має троха зайвого гроша, має нести його до такої каси, де ці гроші певні і послужать як дешевий кредит потребуючим. Такою самодопомогою можемо позбутися з нашого краю других лихварів кредитових.

ОРГАНІЗАЦІЯ СЕЛА

Щоби як слід відбиватися від ворогів, то великих то малих, треба організації. І то не одної, а кількох. Треба читальні для читання, треба кооперативи для торгу; щоби в потребі не благати лихваря о позичку та ще й курку в дарунку не приносити, треба заснувати в селі кооперативну касу (райфайзенку), бо міські каси і приватні лихварі нищать селянина своїм зди́рством.

Але чи то вже все? Ні. Кривдять селян при збиранні податків — а хто нині заступиться за селянина? Читальня — не має права, кооператива

не має права, вїйт рідко де порядний чоловік, а більше хрунь. Отже нема ніби куди звернутися.

Те саме з землею. Орендує пан чи піп землю і лупить страшні гроші. Хто візьме селянина в оборону, коли він сам один-одиначком?

Або робота на фільварку, при дорозі, в лісі, на ріці і т. д. Як боротися з тим страшним здирством, коли кажуть робити ціліський день за такий гріш, що не вистане і на хліб для людини?

Отже, як бачите, треба ще одної організації в селі. Така організація вже є в деяких селах і має затверджені статuti. Це є „Селянські Спілки“; вони мають свою централю у Львові.

Селяни, створивши таке товариство (професійну або фахову спілку) мають право впоминатися за селянина на кожнім кроці, робити страйки, коли не йде інакше і порозуміватися з іншими спілками по других селах і в цілім краю.

В „Селянській Спілці“ може бути членом **тільки селянин**, бо це фаховий союз, тут не може бути жадного панського духу. Це є організація непартійна і неполітична, вона приймає до себе всіх порядних селян, без ріжниць партій.

Такі Селянські Спілки треба скрізь закладати, бо це є найкраща форма організації селянства.

ТРЕБА РОЗВОДИТИ ПРОМИСЛОВІСТЬ!

Якби ми не ділили землю, а її не вистарчить для всіх. Тому необхідно поширювати в нас кооперативні майстерні і фабрики, щоби ми не мусіли купувати те, що виробила чужинецька рука, а мали все нашого власного українського виробу. Тоді сотні тисячів нашого народу з сіл найде працю.

Ми купуємо шкіру, сукно, коси, серпи, плуги, машини, штучні погної, мило, шкіру, цукор, але

все те роблять не наші робітники, а чужі. А хіба цього не моглиб робити наші власні фабрики?

Не надіймося і тут на ніяку чужу поміч, бо кожна рука собі крива. Фабрики маємо побудувати ми самі, через наші кооперативи та їх союзи. В тих фабриках має працювати український робітник, добре плачений і з повнотою людських прав. В тих фабриках, що вже є в тих копальнях нафти і соли, що ми маємо, треба завести представничі ради робітників, а коли влада перейде в нас в руки народу, то всі більші промислові підприємства мають перейти під заряд публичний (управні ради, зложені з представників держави, споживачів і робітників підприємства). Не може бути так, як є тепер у комуністів, де фабриками завідують одні тільки державні урядовці, котрі живуть не з того, що запрацює фабрика, але до того мусить докладати ще селянство зі своїх податків.

Дрібні майстерні, варстати і фабрички можуть і при соціалізмі лишатися в приватних руках, бо все одно вони не зможуть довго конкурувати з кооперативними установами.

ЯКІ ПРАВА НАЛЕЖАТЬСЯ РОБІТНИКАМ?

Робітники є союзники трудових селян. Вони не мають власного господарства, вони що хвилини можуть бути без праці, як фабрика стане; їм грозить каліцтво від машини, вони працюють у задусі і в нездорових майстернях нероз до пізної ночі, що є значно тяжче, як праця на полі. Отже цілком справедливо, щоби держава взяла під опіку робітничу клясу. Робітникам належаться такі права:

справедлива оплата праці;

8 годин праці денної, не більше; при тяжких

роботах під землею цей час мусить бути ще коротший, бо це нищить здоров'я.

Не вільно приймати до праці малолітніх до 16 року життя; нічна праця мусить робитися тільки в разі konieczности.

Жінка-робітниця мусить дістати відпустку з платнею на протяг 8 тижнів до родів і 8 тижнів по родах.

Сільські наймити і робітники по дворах є особливо нещасні, бо їх ніхто не бере під охорону; вони мусять особливо організуватися.

Найкраще боротися за кращу платню тим способом, що з підприємцями (фабрикантами, поміщиками) робляться спільні (гуртові) контракти про працю, які обов'язують на цілий край. Коли до підприємця приходять одні робітники, то з нього ще насміються, а коли прийде делегат від „професійної спілки“, тоді з ним говоритимуть зовсім інакше, бо знають, що за ним стоять тисячі, які можуть кожного часу застрайкувати (забастувати). Такий звичай є десь вже в цілм світі.

Всі робітники мають бути законно і примусово обезпечені від хоріб, каліцтва, старости й безробіття.

Старцями, каліками і сиротами мусить опікуватися держава.

Взагалі, всі що працюють, чи то селянин чи міський робітник, мають найти опіку в нужді. Гроші на це найдуться, коли зменшити видатки на панські витребеньки та притиснути податковою шрубою всіх тих, хто живе чужим коштом.

ТРЕБА ЗОРГАНІЗУВАТИ МІСТО!

Ніколи не буде добра на селі, коли місто буде вороже селу. Тепер місто не наше. Це є осідок лихварства, спекулянтства, кривди селянської,

це є смігник цілого повіту. Що дає нині місто селові? Деморалізацію і здирство!

Ми хочемо, щоби місто було каганцем освіти і культури для села. Щоби воно дійсно щось давало селові, щоби тут було все те, чого потребує село. Щоби до того міста могли відходити зі села ті, хто на селі не має з чого жити.

Для того треба, щоби селянство мало голос в управі повітів через свої ради; щоби побудувати тут фабрики, школи господарські і промислові, школи кооперативні і загально-освітні. Треба кооперативно основувати тут склепи і майстерні. Тоді місто стане українське і то не спекулянтське, а корисне всьому населенню.

Але того мало. Ми хочемо поробити з наших сіл осідки культури, як є в Європі. **Де то написано, що всі фабрики і майстерні, електрика, кіна, радія мають бути лише в місті, а нужда, болото, темнота, тай забобони лише на селі?** Чимало фабрик мусимо позасновувати ми якраз на наших селі: молочарні, дахівкарні, цегольні, пекарні, гарбарні, млини, олійні, горальні, цукроварні, сушарні цикорії і овочів, тісальні, столярні, кошикарні, килимарні; нам мусить світити електрика; науку нам має давати кіно і радіо та щоденна селянська газета.

Не думайте, що те все байки; поспитайте тих, що бачили це все в Німеччині, Швайцарії, або в Чехах, не так далеко від нас. А все те можна зробити і навіть за не дуже довгий час, тільки не надійтеся на нікого, крім на свої сили. Не надійтеся на сойм і соймики, на всякі антанти і президентів, на ріжних комінтернських світоспасителів, бо всім чужинцям тільки своя користь на думці. Селяни, беріться самі до організації по селах; тоді **той, хто не має де притулитися на ґрунті, найде працю в наших фабричках і майстернях, як робітник.**

Селянин і робітник подадуть собі руки з трудовим інтелігентом, який буде своєю головою служити народові. Тоді можна буде змінити радикально (до коріння) цілий теперішній лад права капіталу, на лад, у котрім запанує право праці.

* * *

Таким чином ми розглянули головні питання нашого господарського життя і показали, як соціалісти-радикали хочуть змінити лихий теперішній стан. Ми бачили, що в кожній справі, чи то селянській, чи робітничій, чи ремісничій, соціалісти-радикали стараються бути справедливими. Це значить, що скрізь вони боронять працю. Хто працює, той має одержувати до своїх рук те, що дає його праця. Хто не працює, а може працювати, той не має права на життя. Така найвища засада соціалізму. А всякій праці честь і слава!

КУЛЬТУРНА ПРОГРАМА

„Хліб і страва — є перша справа!“ — так нас учив наш учитель Іван Франко. Але не самим лише хлібом живе чоловік, бо він не скотина. Чоловік живе тілом тільки для того, щоби його дух міг розвиватися, збогачуватися і творити красу на землі. Краса і культура — такі є найвищі ідеали людини.

Хочемо, щоби працюючі люди не голодували; щоби жили в здорових, світлих і простірних домах. Щоби одягалися не як жебраки, а чисто і тепло. Хочемо, щоби наші господарства провадилися так, як у других краях. Щоби не марнувалася людська, звіринна і механічна сила, бо це є підстава всієї культури. ❁ ❁ ❁

Далі хочемо піднести працюючу людину духово і морально. Хочемо, щоби вона найшла смак у книжці, в добрій газеті, в читальні, в співі і му-

зиці, в театральній виставі, а не в алькоголю та смердячому шинку. Хочемо, щоби селянин чи робітник навчився **спільчанства також у культурних справах**: щоби спільно просвічався, засновував курси письма і просвіти, щоби спільно виписував книжки і часописи.

Хочемо далі, щоби працюючий чоловік не був такий заляканий і затурканий, як є тепер; що гнеться і хилиться навіть там, де над ним роблять явне безправство. Хочемо виховати нову людину, чоловіка гордого на свої тверді працюючі руки, громадянина, який зуміє обороняти свою людську честь від панків та підпанків.

Для того мусимо боротися з тими всіма, хто ширить покірливість і заляканість. Нинішні володарі утримують цілу величезну машину для такого залякування трудових людей.

Одна машина, то є з більшости попівство. 8 тисяч церковних слуг що неділі і свята, що дня і години нагадує працюючій людині, що вона є і має бути рабом, марним хробаком, що всяка власть від Бога, що коли тебе б'ють в одне лице, ти настав ще й друге. А це все тому, що церква тепер є зв'язана з державою, з буржуазною клясою і отримує від неї гроші на оплату платень своїм слугам. Колись християнська церква грала велику революційну роль, вона вела боротьбу з тодішнім невільничим ладом, боролася за свободу думки і за те терпіла переслідування. Та тепер вона тримає з можними світа сего.

Друга машина для залякування є **школа**. Школа є страшна сила, бо вона оброблює людську душу вже з малку, з маленької дитини. А відома річ, що чим душа за молоду накипить, тим на старість дише. Учителі мають такі накази та поучення, щоби діти виховувати в повазі „до власти та існуючого суспільного ладу“, цебто до панів, капіталу і державної бюрократії. І така

дитина, наслухавшись тих поучень, виходить по роках зі школи духовою калікою, заляканою і пригнобленою.

Отже треба зреформувати і школу і церкву. Школа мусить служити інтересам трудового народу. Вона мусить бути в рідній, **нашій** українській мові; вона мусить вчити дитину пошани до **нашої** історії, нашого козацтва, наших поетів і пророків, як Шевченко, Драгоманів, Франко; вона мусить вчити дітей гордості національної і людської та пошани до мужика і робітника, а ненависти до всякого насильства і кривдництва. Одним словом, **нам треба школи трудової і вільної від диктатури церкви і буржуазії.**

Школа мусить бути для всіх обов'язкова і **безплатна**, до пайвищої школи включно. Треба нам всіх родів фахових шкіл, які потрібні в нас, найбільше господарських і промислових. Перше навчання має відбуватися в єдиній для всіх обов'язковій трудовій школі.

Також і **церковні порядки** треба змінити. Треба роз'єднати тих двох теперішніх спільників: церкву і буржуазну державу. Церквами мають завідувати лише громади вірних, вони мають собі вибирати священників і оплачувати їх зі своїх збірок.

Зі свого боку соціялісти-радикали отвирають людям очі на цей гандель, який ведуть звичайно духовники під видом релігії; на ті здирства, що діються при виконуванні церковних чинностей.

Стоїмо за те, **щоби ширилилася вільна думка**, щоби ніхто не міг другого силувати до такої віри, яка йому миліша, щоби взагалі справа віри була особистою справою кожної людини.

(Про цю справу є гарні книжочки, написані М. Драгомановим та Іваном Франком. Можна дістати в редакції часопису „Громадський Голос“, Львів, вул. Міцкевича 7).

Все, що говорять і пишуть противники соціалістів-радикалів про їх безбожність, про нищення віри, про ангіхристів і т. д., це все пусте. Що кому може шкодити, яку хто має віру? Соціалісти тим не цікавляться, але дуже є противні тому, коли хтось під видом релігії ховає звичайне здирство і диктатуру над душами. Це вже не релігія, а **клерикалізм**. Клерикалізм — це є охота церкви панувати над світом, над школами, громадами, товариствами, кооперативами і всім життям. **Того соціалісти не скривають, що вони є завзяті вороги клерикалізму.**

Як в справах політичних і господарських (економічних), так само і в справах культурних (освітніх) нічого не зробимо без відповідної нашої власної роботи по всіх селах і містах. Отже і тут треба **організацій**.

Такими організаціями є: Просвіти, робітничі „Волі“, „Зорі“, Селянські Спілки, а для молоді „Каменярі“ чи такіж організації під іншою назвою. Робіть роботу в цих організаціях, будуйте народні доми, закладайте гарні бібліотеки, театральні гуртки, хори, спортові клуби — і наше село зацвіте маком і засяє сонцем.

Така є **культурна** програма партії УСРП.

Що треба ще читати?

(Книжки можна замовляти через Адміністрацію Громадського Голосу).

Хто хоче докладніше знати програму Української Соціалістично-Радикальної Партії та її погляд на різні суспільні справи, той мусить прочитати ще такі книжки:

1) **ПРОТИ ХВИЛЬ**. Історичний розвиток українського соціалістичного руху на західних українських землях. Написав М. Стахів. — Ціна цієї книжки 1 зол.

В цій книжці є докладна історія українського соціалізму, зокрема описана там історія нашого політичного змагання на західних землях аж до останніх часів. Крім того в цій книжці видрукований повний текст програми УСРП.

2) **ЗА ЄДНІСТЬ У ТРУДОВОМУ НАРОДІ**. Написав К. Коберський. Ціна 40 гр.

Ця книжка вияснює, які повинні бути відносини між українськими селянами і українськими міськими робітниками.

3) **„НАЦІОНАЛІЗМ“**. Критика фраз. Написав К. Пушкар. Ціна 1.50 зол.

В цій великій книжці є докладно вияснені кличі наших фашистівських націоналістів і разом з тим подана критика „націоналістичних“ думок зі становища УСРП.

4) **ІСТОРІЯ ОДНОГО КАНДИДАТА НА ВОЖДА**. Політичний життєпис Е. Коновальця. — Ціна 25 гр.

Ця книжка оповідає точно про те, як на практиці виглядає поступовання провідника „націоналістів“.

5) **Як совітська Москва звоювала Україну?** Написав А. Животко. Ціна 50 гр.

6) **Слова і діла большевиків.** Написав М. Миколаєвич. Ціна 20 гр.

Обі повищі книжки показують у правдивім світлі політику большевицької Москви проти України, а разом з тим шкідливість усяких комуністичних прислужників Москви серед несвідомих людей.

7) **Радикали, релігія і попи.** Написав Іван Франко. Ціна 35 гр.

8) **Віра і громадські справи.** Написав М. Драгоманів. Ціна 30 гр.

Обі ці книжки вияснюють становище українських соціалістів-радикалів до релігії, до попівства і до клерикалізму.

9) **Господарська політика.** Реферат К. Коберського на Краєвім Зїзді УСРП, в яким докладно представлений погляд соц. радикалів на господарське положення. Ціна 30 гр.

10) **З історії терору.** В цій книжечці вияснено докладно, чому УСРП відкидає рішучо терор організації українських націоналістів, як систему політичної боротьби. Ціна 15 гр.

Всякі поради

в справах політичної організації по громадах
уділює негайно Редакція Громадського Го-
лосу у Львові. Пишіть до Громадського Го-
лосу, а Редакція Вам радо дасть усякі ви-
яснення.

Коли прочитаєте цю книжку самі, то
дайте її ще прочитати своїм сусідам.

Передплачуйте і поширkite

Одинокий часопис молоді!

**Від січня 1933 р. виходить у Львові
місячний часопис м о л о д і п. н.**

„Каменярі”

„КАМЕНЯРІ” — обєднують біля себе всю
свідому українську молодь, яка до них
дописує про своє життя.

„КАМЕНЯРІ” — містять історичні повісти,
оповідання, вірші, загальні уваги про на-
родне життя; поради для самоосвітників,
про громадянське виховання, про спорт
і руханку; цікаві умові гри і забави, до-
писи про працю молоді в товариствах.

„КАМЕНЯРІ” це одинокий часопис молоді.
Старші мають багато своїх часописів,
діти мають також кілька. Лише молодь
має цей одинокий свій часопис. Тому всі
товариства і кооперативи повинні його
передплачувати для своїх молодих членів.

ПЕРЕДОЛАТА:

в краю виносить лише 2 зол. на цілий рік,
а 1 зол. за піврік. За границею пів доляра
в рік. Адреса Редакції: „КАМЕНЯРІ”, Львів,
вул. Міцкевича 7. Число почт. чека 500.901.

1 руб 11 коп (1986)

5210 р/л

Український народний університет

скінчить кожний, хто прочитає квижки

САМООСВІТІ

Доси вийшло 60
чисел ось з таких
галузей знання:

Історія світова, історія України, українська революція, політика, економія, кооперація, астрономія, географія, зоологія, Сотаніка, хемія, фізика, агрономія і анатомія.

Всі книжки містять в собі багато ілюстрацій та є писані дуже приступно.

Кожна книжка може служити як готовий реферат для просвітянина, кооператора чи рідношкільного організатора.

Чековеkonto П. К. О. 500.872.

Всі книжки дають загальну енциклопедію знання.

Редакція „Самоосвіти“: Др. К. Коберський, інж. І. Лучишин,
Др. М. Стахів, проф. Е. Яворовський.

Адреса Редакції та Адміністрації: Самосвіта, Львів, вул.
Міцкевича 7.

PM 5210_y